

ВІДГУК

офіційного опонента доктора психологічних наук, доцента **Проскурняк Олени Ігорівни** на дисертаційне дослідження **Тимофієнко Наталії Володимирівни** на тему **«Психологічні особливості навчального спілкування студентів-сурдопедагогів»** подану на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук зі спеціальності 19.00.08 -спеціальна психологія

Навички спілкування майбутніх фахівців є необхідною умовою їх навчання та професійної підготовки. У Законі України про вищу освіту наголошується на те, що у майбутніх фахівців необхідно формувати професійні компетенції, у студентів напряму підготовки 016 «Спеціальна освіта» уміння спілкуватися з різними категоріями дітей та дорослих є професійно значущою компетенцією. У спеціальній психології розглядалися питання оптимізації підготовки корекційних педагогів, але не існувало комплексного дослідження стосовно особливостей навчального спілкування студентів-сурдопедагогів. Вивчення особливостей навчального спілкування в процесі організації підготовки студентів-сурдопедагогів, визначення шляхів його удосконалення, розгляд та аналіз навчання студентів-сурдопедагогів особливостям спілкування у різних системах, зокрема, в структурі «студент-студент», «студент-викладач», «сурдопедагог-дитина», сурдопедагог-батьки» є на часі, що доводить актуальність обраної дисертантом теми «Психологічні особливості навчального спілкування студентів-сурдопедагогів».

Аналізуючи питання навчального спілкування, дисертантом ґрунтовно проаналізовано особливості навчального спілкування як у вітчизняній, так і зарубіжній літературі. Зокрема, приваблює аналітичний опис дисертантом досліджень учених (Б. Ананьєва, О. Бодальова, О. Леонтьєва та ін.). Здобувачем не тільки описано, але й згруповано погляди учених щодо питань спілкування у тих випадках, коли вони збігаються в основних теоретичних висновках, проаналізовані різні теоретичні концепції спілкування. Отже,

дисертаційному дослідженні Тимофієнко Н.В. здійснила якісний аналіз літературних джерел з теми.

Через призму проблеми дослідження розглянуто феномен навчального спілкування. Автором у констатувальному експерименті вивчалось: 1) спілкування як структура; 2) спрямованість спілкування (про що і на які теми спілкуються студенти); 3) сутність спілкування в рамках навчального процесу у вищому навчальному закладі; 4) сурдотехнічне спілкування (вербальне, дактильне, міміко-жестове вимова).

Визначено, професійне або педагогічне спілкування визначається детермінантами, серед яких найважливішими є: 1) індивідуальний стиль спілкування учителя; 2) установка викладача на окремих учнів; 3) урахування особистісних особливостей учнів; 4) рівень розвитку колективу; 5) наявність умінь професійного спілкування. Аналіз викладеного дисертантом у теоретичній частині матеріалу свідчить про невелику кількість досліджень стосовно особливостей навчального спілкування студентів-сурдопедагогів, що ще раз доводить актуальність теми дисертаційної роботи.

У другому розділі «Особливості спілкування студентів-сурдопедагогів у процесі навчання у вищому навчальному закладі» через призму проблеми дослідження розглянуто феномен навчального спілкування. Автором у констатувальному експерименті вивчалось: 1) спілкування як структура; 2) спрямованість спілкування (про що і на які теми спілкуються студенти); 3) сутність спілкування в рамках навчального процесу у вищому навчальному закладі; 4) сурдотехнічне спілкування (вербальне, дактильне, міміко-жестове вимова).

Дисертантом визначені критерії даних аналізу констатувального експерименту: теоретичні знання про спілкування, уміння у спілкуванні, сурдопедагогічна техніка спілкування, емоційний супровід у спілкуванні. Визначені критерії є теоретично обґрунтованими. Ґрунтуючись на визначених критеріях, відповідно до них створено конструктор психодіагностичних методик, які у повній мірі дозволили автору вивчити феномен навчального

спілкування студентів-сурдопедагогів. Дисертантом дібрано та подано в авторській інтерпретації низьку методик (К. Юнга «Визначте тип своєї особистості», Ю. Орлова «Діагностика потреби у спілкуванні»; методики діагностики вербальної креативності С. Медніка та А. М. Вороніна, І. Юсупова «Діагностика рівня полі комунікативної емпатії педагога»; В. Бойка «Діагностика емоційних бар'єрів у міжособистісному спілкуванні», «Емоційний інтелект Холла», В. Ряховського «Діагностика рівня сформованості та проявів комунікативної компетентності особистості», «Методика вивчення рівня комунікативного контролю», «Методика діагностики спрямованості особистості» В. Смекала і М. Кучера) та розроблено авторську. Авторська методика комунікативної компетентності містить субтести, а саме: субтести 1 серії були спрямовані на з'ясування проявів у різних ситуаціях комунікативної компетентності студентів-сурдопедагогів; субтести 2 серії дозволяли фіксувати пріоритетні види і форми спілкування студентів-сурдопедагогів; субтести 3 серії передбачали вивчення спрямованості спілкування та орієнтування на індивідуальні та типологічні особливості глухих і слабочуючих учнів, субтести 4 серії були спрямовані на наявність усвідомленості в емоційному супроводі спілкування.

Аналіз отриманих даних дозволив дисертанту визначити та описати 4 рівня сформованості навчального спілкування студентів-сурдопедагогів: стартовий, низький, середній, високий. Позитивне ураження справляє те, як дисертантом проаналізовано залежність рівнів сформованості навчального спілкування від строку (курсу) навчання у вищому навчальному закладі, зокрема доведено, що у студентів старших курсів спостерігаються переважно середній та високий рівні сформованості навчального спілкування.

Безсумнівною науковою новизною, здобутком дисертанта є те, що виокремлено чотири типи навчального спілкування: життєво-розбудовно-орієнтоване, культурно-орієнтоване, навчально-виконавсько-орієнтоване, професійно-творчо-орієнтоване. Цікавими для спеціальної психології є висновки про те, що на типи спілкування впливає домінанта використаних

студентом сурдопедагогічних технік як засобів спілкування: вербально-писемного, вербально-усного, вербально-дактильного, жестового, дактильно-жестового, міміко-жестово-дактильно-вербального, невербально-хаотично-мімічного.

Увагу привернула розроблена та ґрунтовно описана авторська модель ефективності формування навчального спілкування студентів сурдопедагогів, в якій зазначені не тільки критеріальні показники навчального спілкування, його рівні, типи, але й стилі, взаємини в різних системах взаємодії.

Дисертант висунула мету формувального впливу програми - розбудова системи знань про сурдопедагогічне спілкування, застосування умінь у спілкуванні, цілісність сурдопедагогічних технік спілкування, досягнення позитивних показників за умови наявності емоційного супроводу у спілкуванні. В процесі формувального експерименту передбачалося отримати певний результат - це перехід студента-сурдопедагога від навчального до професійного спілкування. Порівняльний аналіз даних констатувального та формувального етапів дослідження довів, що якісні показники сформованості навчального спілкування мали визначену позитивну динаміку (зокрема значно збільшилась кількість студентів ОКР «спеціаліст» та «магістр», які мають високий рівень навчального спілкування), що доводить ефективність реалізації авторської тренінгової програми.

Підбиваючи підсумки аналізу дисертаційного дослідження Тимофієнко Н.В. зауважимо, що, на нашу думку, серед наукової новизни слід відзначити також визначення автором поняття «навчальне спілкування студентів-сурдопедагогів».

Також зазначимо, що автореферат роботи відображає основні теоретико-концептуальні положення дисертаційного дослідження. Дисертаційне дослідження Тимофієнко Н.В. є структурованим, обґрунтовано визначені в ньому об'єкт, предмет, завдання дослідження, які всі успішно вирішені, про що свідчать висновки до роботи.

Результати дисертаційного дослідження представлені були на 18 наукових конференціях різних рівнів, опубліковані у 8 одноосібних публікаціях, з яких 4 статті у фахових наукометричних виданнях, що доводить апробацію дослідження.

Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Тимофієнко Н.В., вважаємо доцільним висловити такі зауваження та побажання, урахування яких збагатило би наукове дослідження та придало йому ще більшої цілісності:

1. У дослідженні у окремий напрямок аналізу виділено взаємини студентів-сурдопедагогів. При досить адекватному виділенні специфіки структурних особливостей взаємин залишилось поза аналізом блоки "студент - батьки" та "студент - сурдопедагог" без аргументації причин такого вилучення, не дивлячись на те, що в інших частинах тексту дисертаційного дослідження такі блоки названі. У зв'язку з наявністю розбіжності ми вважаємо, що існує нагальна необхідність дотримання єдиної позиції опису і аналізу взаємин в усіх розділах дисертації.

2. Автор досить ґрунтовно здійснила аналіз досліджень із загальних питань спілкування та педагогічного спілкування. Разом з тим, не надано досліджень щодо специфіки спілкування у студентському середовищі та зв'язку з навчальним спілкуванням при підготовці фахівців різних напрямів, галузей та професій. Цілком ймовірно, автору даного дисертаційного дослідження це б позитивно слугувало задля виокремлення загальних особливостей спілкування студентів та специфічних їхніх проявів у студентів-сурдопедагогів. Окрім того, залишились поза увагою Тимофієнко Н.В. дослідження сутності навчального спілкування при підготовці фахівців з будь-якої професії. На наш розсуд, якби був здійснений у 1-му розділі такий аналіз, він би ширше і обґрунтованіше розкрив огляд проблеми спілкування як у студентські роки, так і механізми переходу від навчального спілкування у підготовці до будь-якої професії, до власне професійного спілкування.

3. В дисертаційному дослідженні виділені критеріальні показники, які лягли в основу диференціації студентів за виявленими рівнями

сформованості вказаних ознак. В кожному критеріальному показникові в тій чи іншій мірі міститься сурдопсихологічна симптоматика. Найбільша питома вага віднайдена в сурдопедагогічних техніках. З метою надання тексту чіткості без обов'язкового його глибинного аналізу та порівняння різних окремих частин тексту, вважаємо доцільним виокремлення саме спектру сурдопсихологічних, які б в узагальненому вигляді надавали б дані щодо відмінностей у навчальному спілкуванні студентів-сурдопедагогів від навчального спілкування студентів інших педагогічних спеціальностей та професій.

Зауваження мають дискусійний характер й не впливають на позитивну оцінку дисертації Тимофієнко Н.В.. Ознайомлення з роботою засвідчує, що дисертація має наукову новизну, практичну значущість у напрямі підготовки студентів-сурдопедагогів.

Отже, дисертаційне дослідження на тему «Психологічні особливості навчального спілкування студентів-сурдопедагогів» виконано відповідно до вимог Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її автор, Тимофієнко Наталія Володимирівна, заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.08 - спеціальна психологія.

Доктор психологічних наук,
доцент, завідувач кафедри
корекційної освіти та спеціальної психології
Комунального закладу «Харківська
гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

Підпис

Засвідчую

Начальник відділу кадрів

2017 рік

О.І. Проскурняк